

УДК 347.77:347.9

DOI 10.33244/2617-4154.4(21).2025.89-96

Н. В. Лаговська,
кандидат юридичних наук,
Державний податковий університет
email: nvlagovska@i.ua
ORCID ID 0000-0002-1732-2351

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено актуальні проблеми захисту авторських і суміжних прав в Україні в умовах воєнного стану, що виник через збройну агресію Російської Федерації проти української держави та громадян. Проаналізовано чинне національне законодавство, зокрема Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», Конституцію України, а також положення міжнародних нормативних актів, які регулюють порядок виникнення, реалізації та охорони авторських і суміжних прав.

Встановлено, що воєнний стан значно ускладнює можливості правовласників ефективно реалізувати свої права через обмежену діяльність судів на тимчасово окупованих територіях, переважання судових органів на підконтрольній території та відсутність або недостатність дистанційних механізмів захисту. Розглянуто класифікацію способів захисту авторських і суміжних прав, які поділяються на юрисдикційні та неюрисдикційні, визначено їхні переваги та обмеження в умовах воєнного стану.

Висвітлено значення принципу презумпції авторства, фіксації створення об'єктів авторського права, документального закріплення правовласницьких прав та укладення договорів для реалізації майнових прав авторів і правовласників. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів захисту, зокрема запровадження дистанційного судового розгляду, електронної фіксації авторських прав, спеціальних адміністративних процедур для оперативного припинення порушень, підвищення рівня правової обізнаності авторів і правовласників, а також залучення міжнародної підтримки та співпраці. Практичне застосування запропонованих заходів дасть змогу ефективніше захищати авторські та суміжні права, забезпечувати стабільну діяльність творчих осіб і правовласників, підтримувати розвиток системи інтелектуальної власності та сприяти збереженню культурного й наукового надбання України в умовах воєнного стану.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, захист авторських прав, воєнний стан, цивільний захист, юрисдикційні способи захисту, неюрисдикційні способи захисту, презумпція авторства, інтелектуальна власність, дистанційне судочинство.

Постановка проблеми. У контексті збройного конфлікту й запровадження воєнного стану в Україні роль захисту авторського права та суміжних прав зазнає суттєвих викликів, оскільки традиційні механізми охорони інтелектуальної власності можуть виявитися недостатньо ефективними чи непридатними в екстремальних умовах. Пошкодження інфраструктури, блокування каналів розповсюдження, вимушена міграція авторів і творців, а також активне використання цифрових технологій роблять захист прав на контент надзвичайно важливим.

Крім того, воєнні реалії стимулюють зростання онлайн-активності – стрімке поширення цифрових медіа, переорієнтація творчих ініціатив на цифрову форму, а також зростання запиту на дистанційне надання послуг, зокрема культурних. Це породжує нові виклики для правовласників: як забезпечити моніторинг та захист своїх прав, як протидіяти незаконному розповсюдженню, контрафакту та порушенням авторських і суміжних прав.

Водночас стан суспільства, економіки та правової системи під час воєнного стану створює підґрунтя для вдосконалення нормативної бази та адаптації механізмів охорони авторських і суміжних прав – з урахуванням воєнних, надзвичайних або кризових обставин. Саме тому дослідження проблем захисту авторських та суміжних прав у воєнних умовах має не лише теоретичне, але й практичне значення: воно може стати основою для розроблення рекомендацій та змін у правовому регулюванні, який врахує специфіку воєнного часу та забезпечить захист прав творців і правовласників в умовах надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній правовій науці проблематика правового регулювання авторських і суміжних прав, а також механізмів їх ефективного захисту є одним із ключових напрямів наукових досліджень. Значний внесок у формування теоретико-правових засад цієї сфери здійснили як українські, так і зарубіжні вчені. О. Ю. Кронда в своїх роботах розглянув правову природу авторських прав, розкрив зміст майнових і немайнових прав авторів і проаналізував колізійні аспекти взаємодії норм міжнародного та національного законодавства у сфері інтелектуальної власності. Особливої уваги потребує науковий доробок О. О. Кулініча, який вивчав правові режими об'єктів авторського права в умовах цифровізації, акцентуючи на трансформації традиційних підходів до використання творів у мережі «Інтернет», особливо щодо відповідальності провайдерів і платформи користувацького контенту. Л. Р. Майданик запропонував свій погляд на теоретичні підходи до цивільно-правового регулювання інтелектуальної власності, зокрема обґрунтував необхідність модернізації механізмів договірної розпорядження майновими правами та вдосконалення судових форм захисту. У своїх роботах О. П. Орлюк акцентував увагу на системних питаннях охорони авторських і суміжних прав, досліджуючи проблеми адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу та приділяючи увагу питанням колективного управління правами й ефективності інституційного забезпечення сфери інтелектуальної власності.

На нашу думку, в наукових джерелах простежується підвищений інтерес до нових викликів, що виникають у зв'язку з поширенням цифрових технологій, штучного інтелекту, використанням контенту в соціальних мережах і стрімінгових сервісах. Ряд вчених наголошують на потребі в удосконаленні правових інструментів захисту авторів, підвищенні

прозорості процедур передання прав та ефективності механізмів відповідальності за порушення авторських і суміжних прав.

Невирішені раніше проблеми. Попри значний науковий інтерес до питань правового регулювання авторських і суміжних прав, ряд аспектів залишається дискусійною. Зокрема, недостатньо дослідженими є проблеми правового статусу цифрового контенту та особливостей його використання в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Невирішеними також залишаються питання вдосконалення механізмів колективного управління майновими правами, визначення меж відповідальності онлайн-платформ і користувачів за порушення авторських і суміжних прав, а також встановлення ефективних способів захисту прав у цифровому середовищі. Особливої уваги потребує аналіз гармонізації національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу, зокрема в частині імплементації Директив ЄС щодо авторського права на єдиному цифровому ринку. Зазначене обумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження теоретичних і практичних проблем у цій сфері.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану правового регулювання авторських і суміжних прав, виявлення наявних проблем і прогалин у чинному законодавстві, а також визначення напрямів його вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів і викликів цифрового середовища.

Виклад основного матеріалу. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на всій території держави було запроваджено правовий режим воєнного стану. Це рішення ухвалено у зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України та ґрунтується на пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, а також на положеннях чинного законодавства. Зауважимо, що у виняткових випадках, зокрема у випадках введення воєнного стану, зазнали тимчасового обмеження окремі конституційні права й свободи людини та громадянина, що не суперечить Конституції України [1]. Крім того, на період дії такого режиму можуть запроваджуватися певні обмеження у сфері реалізації прав і законних інтересів юридичних осіб.

Для коректного наукового аналізу впливу воєнного стану на регулювання та захист авторських прав доцільно насамперед уточнити зміст ключових категорій, що використовуються в дослідженні: «способи захисту авторських прав», «авторське право», «права людини», «спосіб захисту», «судовий захист», «позасудовий захист», «воєнний стан». Важливо підкреслити, що чинне законодавство України прямо не визначає поняття «спосіб захисту», що зумовлює наукову дискусію та сприяє формуванню різних доктринальних підходів. Зокрема, О. П. Подцерковний розглядає захист прав суб'єктів господарювання як комплекс правових інструментів, що охоплюють взаємопов'язані способи та форми впливу, які забезпечують поновлення чи охорону прав у разі їхнього порушення [2]. Такий підхід дає змогу узагальнити зміст механізму захисту, підкресливши його багатокomпонентність і функціональну спрямованість на відновлення порушених прав.

Т. М. Підлубна в своїх наукових працях наголошує, що під способом захисту потрібно розуміти визначені законом або закріплені в договорі правові інструменти, за допомогою яких особа, чиє цивільне право було порушене, не визнається або заперечується,

може вимагати припинення такого порушення та відновлення свого права, реалізуючи тим самим надану їй можливість на правовий захист [3]. Цей спосіб захисту може бути охарактеризований як комплекс правових заходів, форм і прийомів, що прямо передбачені законодавством або умовами договору й спрямовані на усунення, припинення чи поновлення порушеного права з метою забезпечення реалізації права на захист людини та громадянина.

З огляду на вищезазначене з'ясування змісту поняття «спосіб захисту» є вагомою передумовою подальшого аналізу специфіки правової охорони об'єктів інтелектуальної власності. У цьому контексті логічним буде зупинитись на визначенні поняття «авторське право», оскільки саме характер та обсяг авторських прав зумовлюють особливості їхнього захисту.

У юриспруденції традиційно застосовують об'єктивний та суб'єктивний підхід до визначення авторського права. З об'єктивного погляду «авторське право» розглядається як система правових норм, що регулюють порядок реалізації та охорони прав суб'єктів авторського права й забезпечуються державним примусом. Натомість із суб'єктивного погляду «авторське право» охоплює сукупність особистих немайнових і майнових прав, які належать конкретному автору як творцю результату інтелектуальної творчої діяльності.

Відповідно до положень ст. 437 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) авторське право виникає безпосередньо з моменту створення твору, незалежно від факту його оприлюднення чи реєстрації [4]. Такий підхід законодавця підкреслює особливу природу авторського права, яке виникає внаслідок самого факту творчої діяльності.

З огляду на викладене виявимо кілька проблем, пов'язаних із забезпеченням належного захисту авторських прав. Так, ЦК України закріплює презумпцію авторського права, відповідно до якої авторство вважається встановленим і юридично достовірним, доки не доведено протилежне. Така презумпція ґрунтується на тому, що первинним носієм авторських прав є саме творець відповідного результату творчої діяльності. Відтак авторське право потрібно розглядати як нормативно визначену систему загальнообов'язкових правил, спрямовану на забезпечення реалізації та охорону прав людини у сфері інтелектуальної творчості; воно охоплює сукупність особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права.

Зауважимо, що стаття 54 Конституції України гарантує свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості й передбачає охорону інтелектуальної власності, майнових та особистих немайнових прав автора, що виникають у зв'язку зі створенням результатів творчої діяльності. Конституція України також закріплює, що кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної праці, і використання чи поширення таких результатів без його згоди не допускається, крім випадків, прямо визначених законом [1].

У сучасних умовах особливо актуальними є створення наукових праць, художніх творів, музики, рекламних матеріалів, а також екранізації фільмів про Україну з метою інформування світу про збройну агресію Російської Федерації проти України та створення патріотичних пісень. Усі ці результати творчої діяльності є об'єктами авторських та суміжних прав і потребують посиленого захисту в умовах воєнного стану в Україні.

Національне законодавство визначає об'єктами авторського права (ст. 433 ЦК України) [4] літературні та художні твори, зокрема романи, поеми, статті та інші письмові твори, лекції, промови, проповіді й усні твори, драматичні та музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні й інші сценічні твори, музичні твори з текстом або без нього, аудіовізуальні твори, твори живопису, архітектури, скульптури та графіки, фотографічні твори, твори ужиткового мистецтва, ілюстрації, карти, плани, ескізи та пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки. До об'єктів авторського права також належать переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів, збірники творів, якщо їх добір або упорядкування є результатом інтелектуальної діяльності, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), якщо вони за добром або упорядкуванням складових частин є результатом інтелектуальної діяльності, а також інші твори [4].

Можемо припустити, що перелік об'єктів авторського права є невичерпним, оскільки твір, створений автором, може не відповідати жодному з визначень, передбачених ЦК України. У такому разі об'єкт належить до категорії «інші об'єкти авторського права» і має право на захист на тих самих підставах, що й конкретно зазначені в ст. 433 ЦК України.

Щодо способів захисту авторських прав, юристи розрізняють юрисдикційні та неюрисдикційні форми. Юрисдикційний захист передбачає звернення особи, права якої порушено, до уповноважених державних органів з метою припинення порушення або відновлення порушеного права. До моменту створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності функції розгляду справ у сфері інтелектуальної власності виконували господарські суди. У період воєнного стану значна частина території України залишається окупованою, через що суди на цих територіях не здійснюють правосуддя. Відповідно, юрисдикція таких справ передається судам на підконтрольній території, що призводить до їхньої переваженості та обмежує можливості авторів реалізувати право на захист у судовому порядку.

Реалізація *судового захисту* охоплює звернення автора до господарських, місцевих, районних або міськрайонних судів (у разі адміністративного стягнення). Якщо вичерпані всі національні механізми, автор може звернутися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Неюрисдикційні форми захисту передбачають дії автора, спрямовані на самостійне відновлення порушених прав без залучення державних органів. Зокрема, ЦК України закріплює принцип презумпції авторства, відповідно до якого автором вважається особа, зазначена на примірнику чи оригіналі твору, за відсутності доказів авторства іншої особи. Це означає, що додаткові реєстраційні дії не потрібні для підтвердження авторства. Водночас для укладення договорів у сфері авторського права необхідне свідоцтво, яке підтверджує авторське право на об'єкт авторського права. У разі його відсутності автор не зможе реалізувати своє майнове право через договірні відносини.

Захист авторських прав охоплює послідовність дій від моменту створення об'єкта до моменту порушення: фіксація створення об'єкта, закріплення прав автора або передача їх правовласнику, запобігання неправомірному використанню та припинення порушень.

Одним із поширених способів захисту є *припинення дії*, що порушує право або створює загрозу його порушення, що передбачено у п. 3 ч. 2 ст. 16 ЦК України [4], п. б та абз. 2 ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5].

Метою такого способу захисту є відновлення можливості безперешкодного здійснення відповідним суб'єктом своїх прав. Це досягається через примушення або спонукання порушника припинити дії, що порушують авторське право або суміжні права, створюють загрозу їх порушення, або запобігти таким діям [6]. Зазначений підхід дає змогу усунути перешкоди, що заважають реалізувати авторські та суміжні права: саме порушення не позбавляє особу суб'єктивного права, проте обмежує його фактичне використання [7].

Для застосування цього способу захисту важливою умовою є наявність порушення авторського або суміжного права, яке триває, або існування дії, що створює реальну загрозу порушення. Якщо ж порушення вже завершене або дія не становить загрози порушення прав, підстав для пред'явлення відповідних позовних вимог не виникає [6].

Висновки. В умовах воєнного стану в Україні захист авторських і суміжних прав стикається з новими викликами, пов'язаними з окупацією частини територій і перевантаженням судових органів. Незважаючи на наявність законодавчо закріплених механізмів захисту, автори та правовласники стикаються з труднощами в реалізації своїх прав, зокрема у фіксації авторства та забезпеченні майнових прав.

Для підвищення ефективності захисту авторських і суміжних прав доцільно запровадити дистанційні механізми судового розгляду, розробити електронні системи фіксації авторства та надати методичні рекомендації щодо самостійного захисту прав. Такі заходи дадуть змогу оперативніше реагувати на порушення, забезпечити відновлення прав і підтримати розвиток творчої діяльності навіть в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) / Подцерковний О. П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 166 с.
3. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 209 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435 : станом на 6 жовт. 2016 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. 28 березня. Ст. 461 (із змінами).
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 15.04.2023 № 2811-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 06.12.2025).
6. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 312 с.
7. Лаговська Н. В. Проблеми захисту прав власності під час воєнного стану в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*. 2022. Вип. 2. С. 78–85.

8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 06.12.2025).

REFERENCE

1. Constitution of Ukraine : Law of Ukraine. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. 1996. No. 30. Art. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Commercial Law: Educational and Methodical Manual (for full-time and part-time students) / Podszerkovny O. P., Dobrovolska V. V., Zyatina D. V., Budurova H. M. Odesa : National University «Odesa Law Academy», 2021. 166 p.
3. Pidlubna T. M. The Right to Protect Civil Rights and Interests : PhD Thesis in Law : 12.00.03. Kyiv, 2009. 209 p.
4. Civil Code of Ukraine dated 16.01.2003 No. 435: as of 06 Oct. 2016. *Official Bulletin of Ukraine*. 2003. No. 11. 28.03. Art. 461 (with amendments).
5. On Copyright and Related Rights : Law of Ukraine dated 15.04.2023 No. 2811-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
6. Shtefan A. S. Copyright and Related Rights: Features of Legal Protection, Implementation, and Enforcement : monograph. Kyiv : Interservice, 2017. 312 p.
7. Lagovska N. V. Problems of Property Rights Protection during Martial Law in Ukraine. *Irpın Law Journal*. 2022. Issue 2. P. 78–85.
8. On the Legal Regime of Martial Law : Law of Ukraine No. 5203-VI. *Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR)*. 2015. No. 28. Art. 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

N. V. Lagovska. SOME ISSUES OF PROTECTION OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The article examines the current issues of protecting copyright and related rights in Ukraine under martial law, which was introduced due to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The study analyzes national legislation, including the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights,» the Constitution of Ukraine, as well as relevant provisions of international legal instruments regulating the establishment, exercise, and protection of copyright and related rights. It is determined that martial law significantly complicates the realization of rights by authors and rights holders due to limited functioning of courts in temporarily occupied territories, overloading of judicial bodies in government-controlled areas, and the lack or insufficient development of remote legal procedures. The article considers the classification of protection mechanisms, which are divided into judicial and non-judicial methods, and highlights their advantages and limitations under martial law. Particular attention is given to the principle of presumption of authorship, the importance of documenting the creation of copyrighted works, securing proprietary rights, and executing contracts for the realization of authors' economic rights.

The study proposes concrete measures to improve the protection system, including the introduction of remote judicial proceedings, electronic registration of copyright, special administrative procedures for rapid cessation of violations, increasing legal awareness of authors and rights holders, and involving international support and cooperation. The implementation of these measures will allow more effective protection of copyright and related rights, ensure stable functioning of creative individuals and rights holders, support the development of the intellectual property system, and contribute to preserving Ukraine's cultural and scientific achievements during martial law. The results of the study are relevant for legal scholars, practitioners, policymakers, and international organizations involved in the protection of intellectual property rights under emergency conditions.

Keywords: *copyright, related rights, copyright protection, martial law, civil protection, judicial mechanisms, non-judicial mechanisms, presumption of authorship, intellectual property, remote judicial proceedings, legal awareness, rights holders, administrative protection, Ukraine..*

Стаття надійшла до редколегії 14 листопада 2025 року